

KVALITETSDEKLARATION

FOLKBIBLIOTEKSSTATISTIKEN 2007

1. Sammanfattning

Statens kulturråd är statistikansvarig myndighet för biblioteksstatistiken i Sverige. Statisticon AB har på uppdrag av Statens kulturråd genomfört en undersökning av folkbibliotekens verksamhet år 2007. Undersökningen har genomförts i form av webbenkäter till samtliga kommunala folkbibliotek samt till Talboks- och punktskriftsbiblioteket och Svenska Sjömansbiblioteket. Två olika frågeformulär har använts. De kommunala biblioteken har fått det mer omfattande formuläret medan de två övriga har fått ett enklare formulär där färre uppgifter efterfrågas. För de bibliotek som så önskat har möjlighet funnits att besvara enkäten på papper.

2. Statistikens innehåll

2.1 Undersökningsenhet och population

Statistiken omfattar 290 kommunala bibliotekssystem (både huvud- och filialbibliotek) och två övriga bibliotek, nämligen Svenska Sjömansbiblioteket samt Talboks- och punktskriftsbiblioteket. I tabell 3 redovisas antalet objekt i de olika populationerna. Enkäten har ställts till namngiven kontaktperson vid respektive bibliotek, vanligen bibliotekschefen/ biblioteksansvarig eller motsvarande.

2.2 Variabler

Undersökningen omfattar en rad variabler rörande bibliotekens verksamhet. Samtliga uppgifter samlas in för de kommunala biblioteken. För övriga bibliotek inhämtas endast ett antal av de viktigaste variablerna (markeras med * i tabell 1). I bilaga 3 i rapporten redovisas frågeblanketterna för de kommunala folkbiblioteken.

De variabler som endast samlas in för de kommunala biblioteken rör bl.a. uppgifter om antal fjärrlån, antal datorer tillgängliga för allmänheten, övriga kostnader, personalen fördelad efter män och kvinnor, söndagsöppet och antal besök vid huvud- och filialbibliotek.

Jämfört med föregående år har ett antal frågor lagts till i enkäten. Dessa frågor rör aktiviteter anordnade på biblioteket under år 2007. Frågorna har kommit till efter ett utvecklingsprojekt som genomförts under år 2007 i syfte att utveckla en förbättrad folkbiblioteksstatistik. I samband med datainsamlingen avseende 2006 års statistik gjordes en inventering av vilka uppgifter som fanns tillgängliga vid biblioteken.

Tabell 1. Variabler

<i>Variabel</i>	Beskrivning
<i>Biblioteksplan</i>	Kommunen har en biblioteksplan fastställd i politisk nämnd/styrelse
<i>Filial</i>	En filial har fast anställd personal, fast mediebestånd samt regelbundna öppettider
<i>Personal*</i>	Indelningsgrunden för personalen är tjänstemännens befattningar uppdelat på bibliotekarier samt övrig personal. Med årsverken avses anställningar omräknade till heltidsanställningar (Heltidsanställning = 1 800 timmar/år)
<i>Driftkostnader*</i>	Avser bruttokostnader för biblioteksverksamheten
<i>Mediekostnader*</i>	Avser samtliga kostnader för inköp av böcker, tidningar, tidskrifter, AV-medier samt inbindning och ombindning
<i>Personalkostnader*</i>	Avser kostnader för personalen
<i>Lokalkostnader</i>	Avser kostnader för hyra, städning och liknande
<i>Bokbestånd*</i>	En enhet avser en fysiskt separat volym inklusive inbundna kartor, avslutade tidskriftsårgångar och häften sammanförda till en volym. Som barnböcker räknas de böcker som är uppställda på barnavdelningen
<i>Referenslitteratur*</i>	Med detta menas de böcker som normalt inte är avsedda för hemlån. Hit räknas också alla böcker inom ämnesområdet Bok- och biblioteksväsen (signum A enligt Sveriges allmänna biblioteksförnings, SAB:s, klassifikationssystem)
<i>Nyförvärv</i>	Till nyförvärv av böcker räknas förutom inköp även gåvor
<i>AV-medier*</i>	Samtliga fonogram räknas hit. Med musikfonogram menas CD-skivor, grammofon-skivor och ljudband. Kassettböcker och Bok och band redovisas för sig liksom talböcker, varmed avses fonogram som får postbefordras portofritt. Därtill kommer video och DVD
<i>Utlåning*</i>	All utlåning direkt till allmänheten
<i>Öppethållande</i>	Antal timmar under en genomsnittsvecka under vinterhalvåret
<i>Aktiva låntagare</i>	De låntagare som under året genomfört minst en transaktion på biblioteket
<i>Aktiviteter</i>	Antal tillfällen för aktiviteter vid biblioteken, dels totalt, dels antal tillfällen primärt för barn/unga

* ingår i redovisningen för övriga bibliotek.

2.3 Statistiska mått

I tabellerna redovisas i första hand frekvenser och procent, dessutom finns ett antal nyckeltal.

2.4 Redovisningsgrupper

I den tryckta rapporten redovisas statistiken på riks- och länsnivå, samt nyckeltal på kommunnivå. På Kulturrådets webbplats finns resultattabeller på kommunnivå.

2.5 Referenstider

Uppgifterna avser år 2007. Uppgiften om antalet anställda personer avser den 1 mars år 2007. Öppetider för biblioteken avser antal timmar en ”normal” vecka vintertid år 2007. Om det finns ett automatiskt räkneverk för besök avser uppgifterna för antal besökare vid kommunens bibliotek (huvudbibliotek respektive filialer) helåret 2007. Om räkneverk saknas ska biblioteken redovisa antal besök under veckorna 20 och 39.

2.6 Fullständighet

Alla delar av bibliotekens verksamhet omfattas inte av enkäten. Dock har den nya frågan om aktiviteter anordnade på biblioteket medfört att en större del av bibliotekens verksamhet fångas upp i enkäten.

3. Statistikens tillförlitlighet

3.1 Tillförlitlighet totalt

Statistiken baseras på en totalundersökning där 289 av 290 kommunala folkbibliotek besvarat enkäten. Objektsbortfallet i undersökningen är således mycket litet. Biblioteken hämtar i stor utsträckning uppgifterna ur sina interna system, varför lämnade uppgifter i huvudsak kan sägas vara tillförlitliga. Dock har en uppgradering av ett verksamhetssystem vid ca 25 kommunala bibliotek medfört problem och felaktigheter vid uttag av statistik (se vidare avsnitt 5). Bortfall av enskilda variabler förekommer och saknade svar har i så stor utsträckning som möjligt imputerats (se vidare avsnitt 6.1). Det förekommer dock att uppgiftslämnare missförstått vilken uppgift som ska lämnas eller haft svårigheter att få ut efterfrågade uppgifter ur datasystemet. Slutsatsen är att undersökningsresultaten totalt sett kan sägas vara tillförlitliga.

3.2 Osäkerhetskällor

Undersökningen är en totalundersökning varför det inte föreligger något urvalsfel. Med osäkerhetskällan ramtäckning avses att den urvalsram som används antingen saknar bibliotek som ingår i populationen (s.k. undertäckning) eller innehåller bibliotek som inte ingår i målpopulationen (s.k. övertäckning). I denna undersökning är undersökningsenheterna entydigt definierade och inga oklarheter finns rörande vilka bibliotek som ingår i populationen. Den urvalsram som används innehåller samtliga bibliotek i målpopulationen. Någon undertäckning är inte känd.

4. Datainsamling

Datainsamlingen har genomförts under perioden 25 mars till och med 8 maj år 2008. Datainsamling har skett genom en webbenkät. Möjlighet att besvara enkäten på en pappersblankett gavs. Sammanlagt fyra bibliotek utnyttjade denna möjlighet. Undersökningen föregicks av ett utskick per e-post och postalt brev som informerade om att datainsamlingen snart skulle påbörjas, samt en uppmaning om att uppdatera kontaktuppgifter via undersökningens webbplats. En fullständig e-postlista fanns därefter. När datainsamlingen påbörjades sändes information ut per e-post och via ett postalt brev.

E-postpåminnelser skickades ut vid två tillfällen och därefter påmindes de bibliotek som ännu inte inkommit med svar per telefon. Telefonpåminnelserna har utförts av Statisticon AB och Kulturrådet. Tabell 2 redovisar vissa tidpunkter under datainsamlingen.

Tabell 2. Fältarbetsperiod

Tidpunkt	Aktivitet
25 mars	Utsändning av enkäter
10 april	Påminnelse 1 per e-post
21 april	Påminnelse 2 per e-post
21-30 april	Telefonpåminnelser (Statisticon AB)
23-30 april	Telefonpåminnelser (Kulturrådet)
8 maj	Datainsamlingen avslutas

4. Mätfel

Med mätfel avses fel som kan ha uppstått genom att frågor och svar missuppfattats av den svarande. Mätfelens omfattning är okänd, men förmodas vara liten. I föregående års undersökning var felaktiga summeringar vanligt förekommande. I årets webbenkät har detta problem minimerats genom att summor beräknats automatiskt när delkomponenterna fyllt i.

Uppgiften antal övriga utlåningsställen har troligen tolkats olika, på grund av otydliga definitioner. Omfattningen av detta är okänd. I redovisning av utlåning av elektroniska medier (e-musik, e-böcker etc.) har olika bibliotek redovisat uppgifter på olika sätt. Detta har bland annat framkommit i samband med återkontakter med bibliotek vid stora skillnader jämfört med föregående år. Till viss del har korrigeringar kunnat göras, men det är okänt hur många felredovisningar som finns kvar.

4.1 Tekniska problem

Under hösten 2007 skedde ett byte av verksamhetssystem (från LIBRA III till LIBRA.SE) vid ca 25 kommunala folkbibliotek. Detta byte medförde problem vid uttag av statistik rörande bestånd och utlåning av böcker och AV-medier. Totalsiffrorna kunde tas fram på ett korrekt sätt, men fördelningen mellan olika medietyper var felaktig. Då felsökning och rättelser av detta fel inte kunde slutföras förrän i början av maj fattades ett gemensamt beslut av Kulturrådet och Statisticon att använda uppgifter avseende år 2006 i statistikrapporten för de berörda biblioteken. Det främsta skälet till detta var att man ville kunna publicera statistiken enligt tidigare plan. Att invänta kompletteringar från samtliga berörda bibliotek bedömdes ta för lång tid för att bearbetning och sammanställning av statistikuppgifterna skulle kunna slutföras enligt den ursprungliga tidplanen. I

redovisningen av resultat på kommunnivå redovisas 2006 års uppgifter för dessa variabler och en fotnot om detta finns i berörda tabeller.

Utöver ovanstående drabbades Borgholms bibliotek av en serverkrasch under år 2007. Detta fick som följd att en stor del av bibliotekets uppgifter verksamheten gick förlorade. Det har därför inte varit möjligt för biblioteket att lämna fullständiga uppgifter avseende hela år 2007. Istället har uppgifter avseende 2006 använts. Det gäller för uppgifter om bestånd och utlåning av böcker och AV-medier, tidningsprenumerationer, nättjänster, fjärrlån, icke-registrerad utlåning, besök och låntagare. Uppgifter avseende 2006 publiceras i kommuntabellerna. En fotnot om detta finns i berörda tabeller.

Ytterligare ett antal bibliotek har uppgett svårigheter att fördela bestånd och utlåning på olika kategorier. Den totala omfattningen av detta är dock okänd.

6. Svartsbortfall

Samtliga bibliotek utom ett har besvarat enkäten. I tabell 3 redovisas undersökningspopulation och svarsandel efter bibliotekstyp.

Tabell 3. Population och svarsandel efter bibliotekstyp

	Kommunala bibliotek	Övriga bibliotek	Totalt
Population	290	2	292
Övertäckning	0	0	0
Svar	289	2	291
Bortfall	1	0	1
Svarsandel	99,7 %	100 %	99,7 %
Därav antal svar på pappersblankett	4	0	4

I undersökningen förekommer partiellt bortfall, det vill säga att data saknas rörande en eller flera uppgifter i blanketten. Saknade värden har imputerats, i första hand med föregående års värden, och i andra hand med en statistisk imputeringsmetod.

För att kunna analysera fullständigheten i lämnade svar definierades vilka av undersökningsvariablerna i kommunenkäten som skulle vara ifyllda för att enkäten skulle sägas vara fullständigt ifylld. Dessa variabler uppgår till 49 stycken. Motsvarande analys är ej genomförd för övriga bibliotek.

I samband med denna analys har det skapats en ny variabel, som kan anta värden mellan 0 och 49 beroende på antal besvarade frågor i enkäten. Tabell 4 redovisar

frekvensfördelningen för denna variabel. Av tabellen framgår till exempel att knappt en tredjedel av samtliga bibliotek har svarat på samtliga av dessa 49 frågor.

Tabell 4. Antal kommunala bibliotek som lämnat fullständiga svar

Antal besvarade frågor	Antal bibliotek	Procent
49	91	32 %
48	95	33 %
47	43	15 %
46	27	9 %
44-45	19	7 %
30- 43	12	3 %
<30	2	0 %

Vidare har olika centralmått beräknats utifrån denna variabel. I Tabell 5 kan man utläsa att hälften av biblioteken har besvarat minst 48 (medianen) av de 49 frågorna. Första kvartilen, Q1, tolkas som att 75 procent av samtliga bibliotek har besvarat minst 47 frågor. Den tionde percentilen, P10, tolkas som att 90 procent av samtliga bibliotek har besvarat minst 45 frågor.

Tabell 5. Centralmått efter antal besvarade frågor för kommunala bibliotek

Percentil	Antal frågor
P10	45
Q1	47
Median	48
Q3	49
P90	49

6.1 Bearbetning

I och med att undersökningen genomförts i form av en webbenkät har biblioteken själva matat in uppgifterna i en databas. Postala enkätsvar från undersökningen har matats in av Statisticon AB i webbformuläret. Därefter har data bearbetats och kontrollerats i flera olika steg innan en slutlig analysdatabas skapats. Analysdatabasen utgör grund för tabellsammanställningarna i rapporten.

I det första databearbetningssteget genomfördes rättningar av vissa felaktigt inmatade uppgifter. Detta gäller främst de ekonomiska variablerna där några bibliotek lämnat

uppgifterna i kronor istället för som efterfrågats 1000-tals kronor. Orimliga svar jämfördes med lämnade uppgifter avseende föregående års verksamhet. Återkontakter med uppgiftslämnare har gjorts för att reda ut oklarheter i lämnade uppgifter, t.ex. för att kontrollera stora skillnader mellan årets uppgifter och föregående års uppgifter.

Om svar lämnats för en eller fler delkomponenter, men svar saknas för en eller fler delar har de saknade uppgifterna antagits vara 0.

Saknade värden (partiellt bortfall) har imputerats, i första hand genom att utnyttja föregående års data och i andra hand genom att använda en statistisk imputeringsmetod. Den största delen av det partiella bortfallet imputerades genom att nyttja föregående års data. För de variabler som fortfarande saknade värden användes därefter imputering via nearest neighbor-metoden.

Nearest neighbour-metoden är en statistisk imputeringsmetod som utgår från principen att åsätta ett bibliotek som saknar ett värde, en s.k. mottagare¹, variabelvärdet från ett bibliotek som har ett giltigt värde, en s.k. givare². För att avgöra vilket bibliotek som ska utgöra givare beräknas det euklidiska avståndet³ mellan samtliga par av bibliotek (baserat på de variabler som har värden). Variabelvärdet från den givare som har det minsta euklidiska avståndet till en mottagare åsätts mottagaren⁴. Motivet för detta förfarande är att de två bibliotek som mest liknar varandra avseende samtliga variabler (förutom den variabel där mottagaren saknar värde) torde likna varandra även för den variabel där mottagaren saknar värde och givaren har ett värde. Innan det euklidiska avståndet beräknades standardiserades samtliga variabler till medelvärde 0 och standardavvikelse 1 för att eliminera skaleffekter. Se t.ex. Särndal och Lundström (2005) för en beskrivning av imputeringsmetoden.

Vid nearest neighbour-imputeringen har endast delkomponenter imputerats. Nya summor har därefter beräknats i de fall en eller flera delkomponenter imputerats.

I ett sista steg har däravposter imputerats med hjälp av medelvärdesimputering. Detta har gjorts för variablerna antal årsverken för barn- och ungdomsverksamhet samt icke-registrerad utlåning genom att ett beräkna respektive variabels genomsnittliga andel av totalsumman för de svarande biblioteken. Den genomsnittliga andelen har därefter utnyttjats för att beräkna en antalskattning för bortfallet.

¹ Direkt översättning från engelskans receiver

² Direkt översättning från engelskans donor

³ Det euklidiska avståndet mellan två observationer a och b för p variabler, betecknade $x_{a1}, x_{a2}, \dots, x_{ap}$

samt $x_{b1}, x_{b2}, \dots, x_{bp}$, ges av $D(a, b) = \sqrt{\sum_{i=1}^p (x_{ai} - x_{bi})^2}$

⁴ Det är via denna princip som metoden har fått sitt namn nearest neighbor ("närmaste granne")

6.3 Modellantaganden

Det partiella bortfallet har så långt det är möjligt imputerats med föregående års uppgifter. Kvarvarande partiellt bortfall har imputerats med nearest neighbor-metoden.

6.4 Redovisning

Imputerade värden (föregående års uppgifter eller imputerade med nearest neighbor-metoden) ingår endast i tabuleringar på läns- och riksnivå, men inte på kommunnivå. För de 25 biblioteken med problem i övergången till LIBRA.SE redovisas dock 2006 års siffror i tabeller på kommunnivå (gäller uppgift om bestånd och utlåning av böcker och AV-medier). Detta gäller även för Borgholms kommun, där 2006 års uppgifter används för bestånd av tidningar, böcker och AV-medier, utlåning av böcker och AV-medier, nästtjänster, fjärrlån, icke-registrerad utlåning, besök samt låntagare. Fotnoter om detta finns i berörda tabeller.

6.5 Redovisning av osäkerhetsmått

Ingen redovisning av osäkerhetsmått görs i undersökningen.

7. Statistikens aktualitet

Undersökningen av folkbiblioteken återkommer årligen. Framställningstid för statistiken är ca 3 månader. Publiceringen följer i huvudsak publiceringsplanen som anger publicering 21 juni.

8. Jämförbarhet och sammanvändbarhet

8.1 Jämförbarhet över tiden

Statistik om folkbibliotekens verksamhet har framställts sedan år 1976 och är i stort sett jämförbar över tiden. Från och med år 2005 ingår Sigtunastiftelsens bibliotek i redovisningen för Sigtuna kommun. Under tidigare år har mediebeståndet för Sigtunastiftelsens bibliotek redovisats under kategorin övriga bibliotek, medan övriga uppgifter redovisats för Sigtuna kommun. År 2007 har sjukhusbiblioteken utgått ur undersökningen.

8.2 Jämförbarhet mellan grupper

Tabellerna bygger endast på data som samlas in i undersökningen, d.v.s. det finns inga andra källor eller mätningar för den presenterade statistiken vilka kunde ha haft annorlunda definitioner. I det avseende är statistiken enhetlig.

8.3 Sammanvändbarhet med annan statistik

Statistik om bibliotekens verksamhet produceras även av Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). Resultaten i de båda redovisningarna uppvisar olikheter på flera olika punkter och statistiken är inte helt jämförbar, främst när det gäller personal och ekonomi. Arbete har påbörjats för att få mätningarna mer enhetliga.

9. Tillgänglighet och förståelse

9.1 Spridningsformer

Resultaten från undersökningen finns publicerade i rapporten ”Folkbiblioteken 2007” i Kulturrådets rapportserie ”Kulturen i siffror”. Rapporten finns tillgänglig både i tryckt form och på Kulturrådets webbplats www.kulturradet.se. Resultaten finns även tillgängliga i Sveriges statistiska databaser (SSD) www.scb.se.

9.2 Presentation

Publikationen innehåller en textdel där resultaten från undersökningen samt den historiska utvecklingen beskrivs. I en tabellbilaga redovisas resultaten på riks- och länsnivå. Tabellerna innehåller dels en redovisning av i första hand totaler och andelar, och dels ett antal nyckeltal. På Kulturrådets webbplats, samt i SSD finns även resultat på kommunnivå.

9.3 Dokumentation

Publikationen innehåller en beskrivning av undersökningens genomförande.

9.4 Tillgång till primärmaterial

Tillgång till primärmaterial kan erhållas efter prövning av Kulturrådet.

9.5 Upplysningstjänster

Upplysningar om statistiken kan erhållas av Cecilia Ranemo eller Erik Peurell på Kulturrådet. Telefon 08 – 519 264 00 eller e-post: fornamn.efternamn@kulturradet.se

10. Övrigt

Projektledare för undersökningen har varit Jenny Lagerqvist, Statisticon AB. Åsa Greijer har ansvarat för bearbetning och tabulering av data samt skrivit kvalitetsdeklarationen. Jenny Lagerqvist har ansvarat för datainsamlingen. Anders Persson, Rapportor AB har utformat webbenkäten.

10.1 Referenser

Särndal, C. E., Lundström, S. (2005) *Estimation in Surveys with Nonresponse*, Wiley.